

פרשת אמור – ד"ר מירב (טובול) כהנא

נשים במצוות ספירת העומר

המצווה המרכזית של הימים שאנו נמצאים כעת בעיצומם מזכרת בפרשתנו – מצוות ספירת העומר. בפשטות זו מצווה עשה קלאסית עשה שהזמן גרמא – ממחרת השבת ועד יום החמישים. על פי יסוד הפטור הכללי [עם יוצאי דופן כמובן] – נשים פטורות ממצווה זו.

ידועה המחלוקת העקרונית סביב ברכה על מצוות עשה שהזמן גרמא לנשים. רבנו תם ובעלי התוספות קבעו שאישה הבוחרת לקיים מצוות אלו – יכולה לברך עליהן. כך פסק הרמ"א, וכך נהוג ברוב קהילות אשכנז. לעומת זאת הרמב"ם קבע שעל אף שנשים יכולות לקיים מצוות שהזמן גרמא, אסור להן לברך עליהן, וכך פסק להלכה גם השולחן ערוך. לפי דברים אלו, המנהג המפורסם הוא שבנות אשכנז הרוצות לספור ספירת העומר – יכולות לספור עם ברכה; ובנות ספרדיות – יכולות לספור ללא ברכה.

אולם ביחס למצוות ספירת העומר מצאנו מספר התייחסויות שונות המחריגות את המצווה מההילוך הרגיל של סוגיית מצוות עשה שהזמן גרמא.

המגן אברהם [פוסק מהאחרונים, אשכנזי] כותב – שאע"פ שנשים פטורות מהמצווה, הן כבר קיבלו אותה עליהן, וכעת היא בגדר חובה עבורן. אחרונים השיגו והעירו עליו, שאיך אפשר שדבר שהוא בגדר 'פטור' יהפוך להיות 'חובה', אפילו אם הנשים קיבלו עליהן. מעניין שכנגד הנהוג שמכיר המגן אברהם – שנשים קיבלו עליהן את המצווה, מציין החפץ חיים "שבמדינותינו" הנשים [האשכנזיות] אינן נוהגות כלל לספור.

זאת ועוד, החפץ חיים במשנה ברורה קובע שאע"פ שנשים אשכנזיות מברכות על מצוות שהזמן גרמא, על ספירת העומר לא יברכו כי "בוודאי יטעו ביום אחד, וגם על פי רוב אינם יודעים [אינן יודעות] פירוש המלות". לאור דברים אלו יש מבנות אשכנז הנוהגות לספור ללא ברכה.

גישה זו של המשנה ברורה נדחתה ע"י הרב אויערבך, שסבר שהנשים האשכנזיות יכולות ספור בברכה, וכך נאמר משמו: "שכיום מתחנכות הבנות [האשכנזיות] לספור ספירת העומר בברכה, ויותר מסתבר שהם יזכרו לספור ולברך יותר מהאנשים שמתפללים ערבית ביחידות, וגם הטעם שאינם מבינים לשון הקודש לא שייך אצלנו".

הפוסקים על פי הקבלה קבעו שאין לנשים לספור ספירת העומר כלל, גם לא ספירה ללא ברכה. כך למשל הרח"ב הבן איש חי בניתוחו את דברי הזוהר בכלל ודברי האר"י בפרט ביחס למצווה זו. לדבריו גם האר"י סובר שיש "איזה תועלת במקצת מצד מעשיהם", אם אישה מקיימת מצוות עשה שהזמן גרמא; אולם מצוות ציצית, תפילין

וספירת העומר אינן שייכות כלל בנשים [כי המצוות הללו הן בחינת דוכרא – מצד הזכר], ואם אישה מקיימת אותן היא בבחינת "כל הפטור מהדבר ועושהו נקרא הדיוט", "וכל שכן שאין רשאיות לברך עליהם".

החיד"א [פוסק ספרדי מהאחרונים] הביא שיש שערערו על הנשים שסופרות ספירת העומר, וכתב "ולי נראה דאי [שאם] נוהגות בלולב וכיוצא כרבנו תם, גם בספירה ינהגו כי אורחיהו [כמוהו]".

הרמב"ן מונה [בקידושין לג ע"ב] את מצוות ספירת העומר ברשימת המצוות שאינן מצוות עשה שהזמן גרמא. [בעיקר] אחרונים דנו ארוכות בשיטתו – כיצד ניתן לראות במצווה שהיא לכאורה תלויה בזמן באופן מובהק – מצווה שאינה תלויה בזמן. יש שהסבירו שמשום שמה שגורם לספירת העומר הוא מעשה הקרבת העומר – הרי שאע"פ שמצוות העומר תלויה בזמן, הספירה עצמה תלויה במעשה ולא בזמן [מהר"ם חלואה, הרב פראנק].

באבני נזר הסביר שהואיל וספירת העומר היא ממחרת השבת, כלומר מתחילה במוצאי יו"ט של פסח, וזמנה תלוי בפסח – אם כן כמו שבכל מצוות הפסח אישה מחויבת בהן היא מחויבת גם בספירה.

השרידי אש חילק בין מצוות שהזמן גרמא שאופיין הוא שיש מצווה מעשית התלויה בזמן קבוע, והזמן הוא המסגרת לקיום המצווה [כמו סוכה, לולב וכו'] ובין מצוות ספירת העומר "שהזמן הוא עצמותו של המצווה", ועל זה אי אפשר לומר שהזמן גרמא.

מעניין להזכיר את מה שכתב הדברי מלכיאלי, שכל פלפולי האחרונים והסבריהם לשיטת הרמב"ן מיותרים, כי ברור לו שההבנה בדברי הרמב"ן מקורה בטעות סופר. כלומר שמה שהיה כתוב אצל הרמב"ן הוא 'סה"ע' – בראשי תיבות, והמהדירים והמעתיקים פתחו את ראשי התיבות באופן לא הגיוני וכתבו ספירת העומר, אולם למעשה הרמב"ן התכוון ל"סדר העבודה" – שנשים חייבות בקרבנות; או שהיה כתוב מת"ע [=מתנות עניים] והתחלפה למעתיק מ"ם בסמ"ך.

משאירה לכן לבדוק בכתבי היד של הרמב"ן מה באמת היה כתוב אצלו.

כך או כך כל אישה תנהג כמנהג ביתה: סופרת עם/בלי ברכה או שאינה סופרת, ולוואי שנזכה להגיע ראויות ליום הגבוה של מתן תורה.